

Kanon och apokryfer

– om Bibelns gränser

DÖDAHAVSFYNDEN, Dan Browns *Da Vinci-koden* och ett relativt nyfunnet gammalt bibliotek i Egypten med alternativa evangelier har på kort tid genererat en aura av mystik kring Bibelns tillkomst. Nya frågor ställs: Har kyrkan under två tusen år undanhållit och undertryckt mångfalden i den tidiga evangelietraditionen? Hade olika judiska grupper under Jesu offentliga verksamhet olika antal böcker i sina biblar? Var den bibel Jesus själv använde luddig i marginalerna? Och var Nya testamentet i slutändan en skapelse av kyrkan under kejsar Konstantin på 300-talet? Från att ha varit ett ämne i periferin vid de teologiska fakulteterna har plötsligt kanonfrågor – om Gamla och Nya testamentets gränser – blivit en del av mediedebatten, ofta med fokus på s.k. apokryfer till Gamla och Nya testamentet. Precis som för drygt två hundra år sedan, när den historisk-kritiska bibelforskningen tog sina första stapplande steg vid Europas universitet, är det igen intressant att debattera frågan vilka böcker som ska ingå i Bibeln.

HEMLIGA SKRIFTER?

1993 publicerade det teologiskt radikala Jesusseminariet en bok med titeln *De fem evangelierna* (Funk, Hoover & The Jesus Seminar, *The Five Gospels*, Polebridge Press). Vid sidan av de fyra kanoniska evangelierna – Matteus, Markus, Lukas och Johannes – hade Thomasevangeliet tagits med som ett ”femte evangelium”. År 2003 publicerades författaren Dan Browns succéroman *Da Vinci-koden*, som, trots att det är en rent skönlitterär skapelse, lyckats påverka populärdebatten i riktning mot ett på gränsen till försanthållande. År 2006 publicerades för första gången i modern tid *Judas evangelium*, som då under flera år hade förvarats slutet i ett bank-

fack sedan upptäckten i slutet av 1970-talet. *Judas evangelium* jämte *Maria Magdalenas evangelium* (upptäckt år 1896) är de skrifter som vid sidan av *Thomasevangeliet* och andra texter från Nag Hammadibiblioteket i Egypten (upptäckt år 1945) fått störst uppmärksamhet i debatten. Den viktiga frågan uppstod om kyrkan under 2000 år försökt marginalisera eller undanhålla flera centrala skrifter om Jesus, s.k. apokryfa (= dolda, hemliga; obskyra; icke-kanoniska) evangelier. Kritik riktad mot exempelvis Jesusseminariet saknas inte i denna debatt, som när f.d. Oxfordexegeten och sedermera biskopen av Durham, Tom Wright, skarpt kritiserar seminariets många historiska missbedömningar i en uppsats med den talande titeln ”Fem evangelier, men inget evangelium” (1999).

Redan tidigare iscensatte förra seklets mest sensationsartade fynd inom bibelvetenskapen – upptäckten av Döda havsrullarna kring Khirbet Qumran i nuvarande Israel 1947–56 – en ny diskussion kring ett gammalt ämne: avgränsningen av Gamla testamentets skrifter. Den akademiska diskussionen kom att gälla tidpunkten för den judiska kanons slutliga avgränsning. (Enligt nutida kritisk forskning skedde denna inte förrän efter första och andra århundradet e.Kr. *Kanon*, från grekiskan, betyder ”norm” eller ”standard” vid olika typer av mätning, men kan också referera till en normativ lista auktoritativa böcker.) Den kyrkliga ekumeniska dis-

kussionen å andra sidan, som går tillbaka på liknande samtal i fornkyrkan och under reformationen, kom särskilt att gälla frågan huruvida ett tiotal apokryfa skrifter, såsom *Mackabéerböckerna* och *Jesus Syraks vishet*, har en rättmätig plats bland Gamla testamentets böcker. Katoliker, ortodoxa och andra kristna svarar ”ja” på frågan, medan de flesta protestanter inte räknar Apokryferna till Gamla testamentet (vilka klart måste åtskiljas från Apokryferna till Nya testamentet) som en del av bibelkanon.

Den här artikeln handlar om Bibelns gränser, om kanon (kanoniska skrifter som ingår i Bibeln) och om apokryfer (som inte – eller kanske inte – ingår i Bibeln).

APOKRYFER OCH NYA TESTAMENTETS KANON

Flera av de skrifter som brukar gå under namnet Apokryfer till Nya testamentet finns samlade i den av Bertil Gärtner utgivna *Apokryferna till Nya testamentet* (Proprius förlag, 1999). Här framträder en annorlunda Jesus-gestalt än den Jesus vi möter i Nya testamentet. I *Thomas barndomsevangeliem* framställs Jesus som en oberäknelig, elak pojke som bl.a. tar livet av människor som kommer i hans väg och som inte behagar honom, särskilt hans lärare och jämnåriga pojkar. I det nyligen publicerade *Judasevangeliem* (som inte finns medtaget i Gärtners utgåva) presenteras Judas förräderi som något positivt som hjälper Jesus att bli kvitt fångenskapen i sin materiella kropp, en lära som brukar gå under namnet doketism (från grekiskans *dokeo* = tyckas; gesken av). Jesus hade enligt detta synsätt ingen verklig kropp, endast skenet av en kropp. Även om en del texter i denna samling apokryfa skrifter kan vara något mer läsvärda än andra (såsom *Jakobs barndomsevangeliem*, som bl.a. innehåller en legendartad framställning om Jesu mor Marias tidiga år och om hennes föräldrar, Joakim och Anna), är det ingen tvekan om att dessa skrifter, exempelvis delar av *Thomasevangeliem*, utifrån ett nytestamentligt perspektiv innehåller

främmande material. Flera av dessa apokryfa skrifter har därför av kyrkan betraktats som heretiska eller irrlärliga; så t.ex. kyrkohistorikern Eusebius (ca 260–339 e.Kr.). Han kommenterar angående skrifter som (han kallar) *Petrusevangeliem* och *Thomasevangeliem*: ”Inte en enda av dessa har ansetts värd att nämnas av någon av de lärare som står i den kyrkliga traditionen. De uttrycker sig helt annorlunda än apostlarna. Tanke och tendens avviker helt från verklig ren lära och det syns tydligt att det är fråga om heretikers påhitt.” (*Eusebios Kyrkohistoria*, 3.25, Artos, 1995).

En lika viktig aspekt som den Eusebius understryker är dessa skrifers sena tillkomst-historia. De härstammar alla från 100-talet eller senare och är alltså författade senare än de skrifter som kom att ingå i Nya testamentet. De kanonkriterier som tidigt användes för de nytestamentliga skrifterna uteslöt dessa och liknande apokryfa texter. I slutändan kom dessa därför inte ens ifråga vid Nya testamentets tillkomst, vilket redan Eusebius och före honom Irenaeus (ca 130–202 e.Kr.) antyder. Avgränsningen av de fyra evangelierna till just

GT:s apokryfer i olika kyrkor

Bland nutida större kyrkor inkluderar romersk-katolska kyrkan nummer 1–12 från listan nedan; den grekisk-ortodoxa kyrkan nummer 1–14 och 16, men med 15 och 18 i ett appendix. Den rysk-ortodoxa kyrkan inkluderar nummer 1–17; den lutherska kyrkotraditionen nummer 1–12 och 15; och i det vidare protestantiska sammanhanget inkluderas nummer 1–13.

1) Tobit, 2) Judit, 3) Ester enligt den grekiska texten, 4) Salomos vishet, 5) Jesus Syraks vishet, 6) Baruk, 7) Jeremias brev, 8) Susanna, 9) Den brinnande ugnen, 10) Bel och ormguden, 11) Första Mackabéerboken, 12) Andra Mackabéerboken, 13) Första Esdras, 14) Psalm 151, 15) Manasses bön, 16) Tredje Mackabéerboken, 17) Andra Esdras, 18) Fjärde Mackabéerboken.

*Apokryfa skrifter kom aldrig ens ifråga
för inkluderande, även om de indirekt kan
ha stimulerat kanonbildningen i kyrkan.*

EUSEBIUS

fyra verkar exempelvis ha skett runt 150 e. Kr. – flera tidiga kyrkofäder vittnar om detta – innan *Judasevangeliet* och *Maria Magdalenas evangelium* skrevs. I mitten av 100-talet, vid sidan om det fyrfaldiga evangeliet, utgjorde även Paulusbreven en avgränsad enhet. Ytterligare några skrifter, särskilt Första Petrusbrevet, Första Johannesbrevet och Uppenbarelseboken, är också accepterade som auktoritativa under andra århundradet. Att ett fåtal skrifter, såsom Jakobsbrevet och Hebréerbrevet, inte var universellt accepterade som del av Nya testamentet förrän något senare är heller inte kopplat till förekomsten av apokryfa skrifter.

**NYTESTAMENTLIGA APOKRYFER
OCH KANONKRITERIER**

Från diskussionen ovan kan vi våga oss på det kanske något djärva påståendet att de skrifter vi idag kallar Apokryfer till Nya testamentet spelade en relativt liten roll vid Nya testamentets tillkomst och kanonisering. Apokryfa skrifter kom, som Eusebius säger, aldrig ens ifråga för inkluderande, även om de indirekt kan ha stimulerat kanonbildningen i kyrkan. De kom till korta inför de viktiga kanonkriterierna som tillämpades redan under 100-talet:

- a) apostoliskt författarskap (författat av en apostel eller apostlalärjunge);
- b) allmänt spridd och använd i de kristna församlingarna från början; och
- c) renlärighet, dvs. överensstämmande med grundläggande kristen undervisning (flera tidiga kyrkofäder talade i det sammanhanget om "trons regel").

De nytestamentliga apokryferna kunde inte leva upp till denna kravprofil på en autentisk bibelbok. I stället verkar deras författare ha valt att parasitera på de tidig-kristna kriterierna:

- a) Upphovspersonerna författade skrifter i falskt namn, ofta en apostels, såsom Thomas, Petrus eller Judas. (Intressant nog användes inte Matteus, Markus, Lukas eller Johannes namn – de var ju redan upptagna!)
- b) De vann mycket sällan något erkännande i kyrkan, annat än ibland och för en kortare tid någon av de mer moderata apokryfa skrifterna.¹
- c) Främmande lärosystem blandades med kristna tankar och med äkta Jesusord (som i *Thomasevangeliet* 114 på varandra uppräddade Jesusord). Dessa oäkta skrifter var i vissa avseenden motsatsen till den form av inspirerad skrift som vi t.ex. möter både i Matteus- och Johannesevangeliet. Dessa båda, som redan under andra århundradet blev de mest använda evangelierna i de kristna församlingarna, verkar ha författats med intentionen att skapa en fortsättning på Gamla testamentets skriftuppenbarelse – dvs. utgöra helig Skrift redan vid nedtecknandet.² Dessutom, medan de fyra kanoniska evangelierna innehåller hundratals anspelningar på Gamla testamentet, saknas detta karakteristiska drag nästan helt i flertalet av de apokryfa evangelierna.

APOKRYFER OCH GAMLA TESTAMENTETS KANON

Det råder stor enighet bland kristna om vilka de nytestamentliga böckerna är, men är situa-

tionen lika klar med avseende på Gamla testamentet? Precis som i fallet med Nya testamentet gäller frågan om Gamla testamentets kanon ytterst frågan om de böcker som ingår har Guds auktoritet bakom det de säger, dvs. om de är inspirerade (jfr. 2 Tim. 3:16). Under senare år har frågan om Gamla testamentets avgränsning som en auktoritativ samling särskilt inspirerade skrifter blivit alltmer omdebatterad. Några experter påstår att det fanns olika kanonavgränsningar inom judendomen under första århundradet, vid Jesu offentliga framträdande, och när Nya testamentet skrevs. Vissa forskare menar att t.ex. esséerna vid Qumran inkluderade såväl Apokryfer som s.k. Pseudepigrapher (exempelvis *Första Henoksboken*) och sekteriska skrifter (såsom *Damaskusrullen*) bland bibelböckerna. Argumenten för detta är dock inte övertygande.

Andra forskare, exempelvis den brittiske teologen och bibelvetaren Roger Beckwith, har mer övertygande argumenterat för att den hebreiska bibelkanon, bestående av tre delsamlingar – lagen, profeterna och skrifterna – avgränsades till 22 böcker (= den rabbiniska 24-bokskanon = den protestantiska 39-bokskanon) redan före vår tideräkning. Enligt Beckwith (*The Old Testament of the New Testament Church*, Eerdmans, 1985) skedde detta redan under andra århundradet f. Kr. Denna kanonavgränsning, menar han, var accepterad av olika judiska grupperingar (som även den judiske historieskrivaren Josefus antyder; se nedan). Detta innebär också att det sannolikt fanns en väldefinierad judisk bibel som Jesus använde och hänvisade till under sin offentliga verksamhet. Även några av Beckwiths kritiker, exempelvis den ledande Qumranforskaren James VanderKam, har gett Beckwith rätt på avgörande punkter i hans påståenden, teser och argumentation (se VanderKam, *From Revelation to Canon: Studies in the Hebrew Bible and Second Temple Literature*, Brill, 2002, s. 17).

DEN JUDISKA KANONS TREDELADE STRUKTUR

Den judiska bibelns tredelade struktur ser ut att vara förutsatt i Lukasevangeliets sista kapitel när Jesus säger att det står skrivet om honom ”i Moses lag, hos profeterna och i psalmerna” (Luk. 24:44).^{3 4}

Kyrkans Gamla testamente kom senare att bli indelat i fyra delar: lagen, de historiska, poetiska och profetiska böckerna.

22 BÖCKER I DEN JUDISKA KANON

Ett tidigt belägg för den judiska bibelns avgränsning till 22 böcker (= Gamla testamentets 39 böcker) hittar vi hos den judiske historikern Josefus (ca 37–100 e.Kr.). Han skriver på 90-talet e.Kr. att det judiska folket inte har en stor mängd inbördes motstridiga böcker, utan de böcker som med rätta hålls för att vara gudomliga är endast 22 till antalet, för vilka varje jude, om det skulle behövas, är beredd att gå i döden (*Mot Apion* 1.37–41). Som Roger Beckwith (se referens ovan) träffande argumenterat, verkar både Matteus och Lukas (Matt. 23:35 och Luk. 11:51) förutsätta denna judiska kanonavgränsning, när det berättas om allt rättfärdigt blod som utgjutits på jorden alltifrån den rättfärdige Abels blod (jfr. 1 Mos. 4:3ff) till blodet från Sakarja, Berekjas son (jfr. 2 Krön. 24:9ff). Det betyder förmodligen att för Jesus och hans åhörare bibelns böcker började med Första Mosebok och avslutades med Krönikeböckerna, vilka vanligtvis utgjorde första och sista boken i samtida judiska uppräknings av bibelböckerna.⁵

KANONKRITERIER FÖR GAMLA TESTAMENTET

Ett användbart kanonkriterium för böckerna i vårt Gamla testamente är att dessa böcker måste ha varit en del av de skrifter som ingick i den ”gamla” judiska samlingen skrifter som utgjorde det gamla förbundet mellan Gud och hans folk. Dessa var skrivna på hebreiska eller arameiska, vilket uteslöt apokryfa skrifter

*Bibelutgåvor utan Apokryferna till Gamla testamentet
är ett tydligt uttryck för Gamla och
Nya testamentets kanon.*

författade på grekiska, såsom *Salomos visbet* och *Andra Mackabéerboken*. Ett annat viktigt kriterium, som historieskrivaren Josefus och andra understryker, är att alla böcker som ingår i den judiska bibeln måste ha skrivits innan profeti-ans tid tog slut, runt tiden då Nehemja levde, dvs. före ca år 400 f.Kr. Praktiskt taget samtliga av de judiska/gammatestamentliga apokryferna skrevs efter denna tid, mellan ca 300 f.Kr. och 100 e.Kr., något som Josefus också antyder (*Mot Apion* 1.37–41).

MITT-EMELLAN-SKRIFTER

Redan i Nya testamentet förekommer anspelningar på den skriftgrupp vi brukar kalla GT:s apokryfer. Dessa skrifter tillkom under den intertestamentala tiden (mellan Gamla och Nya testamentets tid). Synen på dessa skrifter varierar. Den romersk-katolska kyrkan inkluderar de flesta av dessa skrifter i sin bibelkanon, och flera av dem läses i gudstjänsten i den grekisk-ortodoxa traditionen. Protestantiska kyrkor inkluderar dem vanligtvis inte bland de heliga Skrifterna, utan historiskt har de tenderat att behandla dem på ett liknande sätt som de nytestamentliga författarna tycks göra, dvs. de kan använda ett urval av de gammatestamentliga apokryferna, men utan att behandla eller citera dem som helig Skrift.⁶

OLIKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Sättet att relatera till Gamla testamentets apokryfer, inte minst kristna teologers förhållningssätt, har varierat. Den store liturgiförny-

aren, 300-talsbiskopen Kyrillus av Jerusalem, är på det hela negativt inställd: "Läs inte någon av de apokryfa skrifterna, ty varför bekymrar du dig fåfängt över de omstridda skrifterna, du som inte känner de Skrifter som är erkända av alla? Nej, läs de gudomliga Skrifterna, de 22 böckerna i Gamla testamentet." 1500-talsreformatorn Martin Luther å andra sidan – som delvis upprepar vad bibelöversättaren Hieronymus (347–420 e.Kr.) redan sagt 1100 år tidigare – menar att de inte ska ses som likvärdiga med de heliga Skrifterna, men att de är "goda och nyttiga att läsa".⁷

KANON OCH APOKRYFER:

KORT SAMMANFATTNING

Ingen av de s.k. nytestamentliga apokryferna har varit aktuella för inkludering bland Nya testamentets 27 kanoniska böcker, varken historiskt eller i nutid.

Tidiga judiska och kristna källor (däribland Josefus som sannolikt är beroende av Hillel, Nya testamentet och östliga kyrkofäder) begränsar den judiska bibeln/Gamla testamentet till 22/24 böcker (= 39 böcker i protestantiska biblar). Vissa judiska apokryfer, särskilt *Tobit*, *Jesus Syraks visbet* och *Salomos visbet*, har genom kyrkans historia ofta setts som värdefulla uppbyggelseskrifter ("goda och nyttiga att läsa"), medan exempelvis *Första Mackabéerboken* utgjort en viktig historisk källa för den judiska historien mellan Gamla och Nya testamentet. Bibelutgåvor som innehåller judiska apokryfer i en särskild avdelning mellan Gamla och Nya

testamentet kan vara en tillgång för kyrkan, så länge klar skillnad görs mellan dessa och de 39 kanoniska GT-böckerna. Bibelutgåvor utan Apokryferna till Gamla testamentet är emellertid ett tydligt uttryck för Gamla och Nya testamentets kanon.

Nedan har jag sammanställt ett antal argument för ett protestantiskt GT. De fungerar i praktiken för båda typer av lutherska bibelutgåvor, sådana utan apokryfer, och sådana där Apokryferna till Gamla testamentet placeras mellan GT och NT:

- a) De skrifter vi kallar Gamla testamentets apokryfer var kända för de nytestamentliga författarna och alluderades till (eller anspelades på), men citerades aldrig. Redan i Nya testamentet finns antydningar till en avslutad judisk skriftkanon: Luk. 24:44; Matt. 23:35 (Luk. 11:51).
- b) Första och andra århundradets judendom accepterade inte apokryfer som del av den judiska bibeln, som omvittnas av Josefus och andra. Apokryferna ansågs vara författade för sent, efter det att profetians tid (den profetiska inspirationen) hade upphört i Israel runt 400 f. Kr.
- c) De tidigaste kristna kanonlistorna för Gamla testamentet (biskop Meliton av Sardes, ca 180 e.Kr., Origenes ca 185–254 e.Kr., Kyrillus av Jerusalem, ca 313–386 e.Kr. och Athanasius, 298–373 e.Kr.) exkluderar alla apokryfer. Senare kristna kanonlistor och bibelmanuskript, särskilt i väst, inkluderar emellertid ofta gamla testamentliga apokryfer (exempelvis det *Gelasianska dekretet* samt de stora 300-talsmanuskripten *Codex Vaticanus* och *Codex Sinaiticus*).
- d) Redan mycket tidigt sägs Gamla testamentets Skrifter vara kompletta, vilket i princip utesluter alla apokryfer från inkludering i GT:s kanon – så exempelvis den judiske historikern Josefus (37–100 e.Kr.),

biskop Meliton av Sardes och den s.k. Muratoriekanon (ca 200 e.Kr.).

- e) Precis som i Nya testamentet är det med några undantag (t.ex. *Första Klemensbrevet*) i princip bara böckerna som ingår i den judiska 22-bokskanon som citeras som "Skrift" i den tidigaste kristna litteraturen.
- f) Titeln "Gamla testamentet" som kyrkans namn på de judiska Skrifterna infördes ca år 170 e.Kr. och innebär att apokryfa skrifter utesluts, vilka inte var del av de "gamla" judiska förbundsskrifterna.
- g) Tendensen i den tidiga kyrkan är att flertalet av de mer lärda teologerna (med undantag av Augustinus) exkluderade apokryfer från GT (kyrkans GT=Hebreiska bibeln), medan, å andra sidan, populärt bruk av gammaltestamentliga apokryfer i församlingarna utgjorde huvudargumentet för deras inkludering i många biblar, särskilt i västkyrkan. De tidiga kyrkledare och teologer som argumenterade för apokryfernas uteslutande var bl.a. ovan nämnda Meliton av Sardes, Origenes, Kyrillus av Jerusalem, Gregorius av Nazians och Hieronymus. Ändå var dessa apokryfa skrifter ofta uppskattade och använda i kyrkorna, inte minst i uppbyggelsesyfte.
- h) Fram till år 313 e.Kr. förekommer endast följande tre apokryfer i den kristna bibelmanuskripttraditionen: *Tobit*, *Jesus Syraks visbet* och *Salomos visbet*.
- i) Mot slutet av andra århundradet e. Kr. så är det endast *Salomos visbet* som får uppmärksamhet i kanondiskussionerna (enligt Muratoriekanon och förmodligen också Irenaeus av Lyon, 130–202 e.Kr.).
- j) När kommentarer till bibelböckerna skrevs av de tidiga kyrkofäderna så valde de nästan uteslutande att skriva bibelkommentarer till de oomstridda böckerna i Gamla testamentet, och alltså inte till apokryfer-

Hieronymus och Luther argumenterar båda övertygande för att inga av apokryferna ingår bland de kanoniska Skrifterna.

na. Den första kristna kommentaren som ägnar sig åt en av apokryferna (*Tobit*) skrevs av Ambrosius under sent 300-tal.

- k) Medan stor ekumenisk enighet råder bland de olika kyrkorna angående antalet böcker som ingår i Gamla testamentet, författade på hebreiska/arameiska (22 tidig-judiska och – tidig-kristna = 24 rabbiniska = 39 protestantiska böcker), så är det däremot stor oenighet kring vilka apokryfer som skulle kunna vara aktuella att inkludera.
- l) Kyrillus av Jerusalem (ca 313–386 e.Kr.) varnar för att läsa ur apokryferna och uppmanar istället till läsning av ”de gudomliga Skrifterna”, de 22 böckerna i Gamla testamentet. Martin Luther, å andra sidan, uppmanar till läsning även av GT:s apokryfer med hänvisning till deras uppbyg-

gelsevärde – ”goda och nyttiga att läsa”. Hieronymus (347–420 e.Kr) och Luther argumenterar båda övertygande för att inga av apokryferna ingår bland de kanoniska Skrifterna.

- m) Redan tidigt, under apostolisk tid, utgör de heliga Skrifterna grunden för kyrkans lära och liv (2 Tim. 3:16). Kyrkans kanon är därför inte något som i första hand beslutas av kyrkan, utan är snarare en enhetlig samling böcker som erkänns av kyrkan som helig Skrift – och som själva visat och visar sig vara just detta.

Tomas Bokedal

Teol. dr.

Lektor i NT, University of Aberdeen, Skottland

LITTERATUR I URVAL

Beckwith, R., *The Old Testament Canon of the New Testament Church and its Background in Early Judaism* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1985).

Bokedal, T., ”Bibeln – Helig Skrift? Om kanonprocessen och Skrifterna som bär kyrkan”, *Begrunda* 2, 2006, s. 9–16.

Skarsaune, O., *In the Shadow of the Temple: Jewish Influences on Early Christianity* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2002), s. 279–299.

- 1 Så skedde i staden Antiokia runt år 200 e.Kr. med *Petrus-evangeliet*, som bl.a. skildrar legendartade detaljer kring Jesu uppståndelse. Det blev snabbt förklarat heretiskt.
- 2 Se D. Moody Smith, Andreas Köstenberger m.fl.
- 3 ”Psalterna” avser sannolikt Psaltaren och var den mest använda av den tredje grupp bibelböcker som senast fr.o.m. andra århundradet e.Kr. kallades ”Skrifterna”.
- 4 Två hundra år innan Lukas skrev, ca 130 f.Kr., finner vi exempel på en liknande tredelning av de judiska Skrifterna i förordet till *Syraks bok*. *Jesus Syraks visbet*, som den också kallas, ingår i Apokryferna till Gamla testamentet och hänvisar tre gånger i sitt korta förord till de tredelade Skrifterna: ”lagen, profeterna och de andra fäderneärvda skrifterna”. Vare sig bokens författare eller översättaren som skrivit förordet inkluderar själva *Syraks bok* bland de heliga Skrifterna (även om motsatsen ibland hävdas). Den judiske skriftutläggaren Filon av Alexandria, som är samtida med Jesus, hänvisar också till kanons tredelade struktur på liknande sätt som Lukas evangelium (*De Vita Contemplativa* 25).
- 5 Bland tidiga kyrkofäder som i princip följer denna judiska och tidig-kristna kanonavgränsning kan nämnas Meliton av Sardes

(ca 180 e.Kr.), Origenes (ca 185–254 e.Kr.), Kyrillos av Jerusalem (313–386 e.Kr.), Gregorios av Nazians (329–390 e.Kr.) och Hieronymus (347–420 e.Kr.).

- 6 Ett skäl till att vissa apokryfer, särskilt *Syraks bok* och *Salomos visbet*, lästes och alluderades till i den tidiga kyrkan var värdet man såg i deras undervisning (t.ex. praktiska och etiska råd i *Syraks bok*) och profetiska kraft (kristologisk läsning av *Salomos visbet*; t.ex. 7:26–8:3), men också deras popularitet inom tidig judendom.
- 7 Luther har en till synes avspänd hållning till dessa texter och väljer, som ingen annan före honom, att i sin egen tyska bibelöversättning samla ett tiotal apokryfer i en särskild avdelning mellan Gamla och Nya testamentet. I tidigare, liksom i nutida, katolska biblar är enskilda apokryfa böcker (som av katoliker kallas för *Deuterokanoniska skrifter*) insprängda mellan andra böcker i Gamla Testamentet. Lutheraner har haft en delvis skeptisk hållning till dessa böcker eftersom de innehåller legendartat material (*Tobit*), undervisning om frälsning genom gärningar (t.ex. *Syraks bok* 15), Rasis självmord (2 *Mack.* 14) och böner och offer för de döda (2 *Mack.* 12).